

جگهرخوین

ئه‌دیبه‌ی مه‌وه‌ز ئیكه‌مین كه‌سه‌ی دور (جگهرخوین) ی نقیسه‌ی !

د. عه‌بدولفه‌تاح بو‌تانی و: ژبان عه‌بدولحه‌مه‌ید

(د. ئه‌دیبه‌ی مه‌وه‌ز) گۆتاره‌ک ل سه‌ر هۆزانه‌ن (جگهرخوین) نقیسه‌ی ب ناه و نیشانه‌ن (هۆزانه‌ن نه‌ته‌وه‌ی جگهرخوین)، کۆ د ناه کۆفاره‌کا لوبانه‌ی دا به‌لافکره‌یه‌ی ده‌ژمارا وێ یا (٧٥) دا یا سالا (١٩٤٥) ئی دا، دوباره‌ی د ناه پرتووکا خوه‌ی دا یا ب ناهێ (کورد ل لوبانه‌ی و سوریا) کۆ هه‌ر د وێ سالی دا به‌لافکره‌یه‌ی، ژ به‌ر گرنگیه‌ی نقیسه‌ی وێ د فێ سالی دا و چیده‌یه‌ی ژ ئیكه‌مین وان كه‌سان بیه‌ت بیه‌ن کۆ ل سه‌ر (جگهرخوین) و شعر و کارگه‌ریه‌ی وێ نقیسه‌ی بیه‌ت. ئه‌ها ل خوارێ ده‌قی ئیكه‌ستا گوتاریه‌ی:

هۆزانه‌ن نه‌ته‌وه‌ی جگهرخوین

«ژ كه‌سایه‌تیه‌ی نه‌ده‌یه‌ی و نیشتمانی بیه‌ ب ناه و ده‌نگ د ناه کوردان دا ئه‌وه‌ ژێ (جگهرخوین)». ژ کوردیه‌ی عامودیه‌ی بیه‌ ل قه‌زا جزیره‌ی نیزیکی قامشلۆ کۆژییه‌ی وێ ژ چله‌ی دپۆرته‌ی، هۆزانه‌ن کێ کوردی ملی بیه‌ مه‌زنه‌، به‌لکو مه‌زنترین هۆزانه‌ن کورد بیه‌ن هه‌چه‌رخه‌ کۆ نووه‌راتیا هندێ کره‌یه‌ ئه‌وه‌ و خه‌لکی نه‌ته‌وه‌ی وێ کارکه‌ن سه‌خمه‌راتی نازادی و سه‌ریخوه‌بوونی، هۆزانه‌ن كه‌ گه‌له‌ک ب نه‌ته‌وه‌ی خوه‌ی قه‌ گرتیا به‌، ئه‌ف هه‌سته‌ ب سه‌ر هه‌موو هه‌سته‌یه‌ی دی تر ده‌که‌فیه‌ت و گه‌هه‌سته‌ وێ رادی کۆ ئه‌ف چه‌نده‌ د ناه سنگی وێ دا کۆم دیه‌ت و خوه‌ به‌ره‌فکه‌ت، به‌ره‌فه‌ی بو‌هه‌ر هه‌لوسته‌کی ل سه‌ر به‌ره‌مه‌یه‌ی وێ بیه‌ن شعری، هه‌ژێ گۆتیه‌ی بیه‌ کۆ وانه‌یه‌ی وێ ب تنی هه‌ندک بیه‌زانییه‌ن لاهۆتی نه‌بوون بیه‌ن کۆ ژ زارۆکیه‌ی خوه‌ی ل سه‌ر ده‌سته‌یه‌ی هه‌ندک كه‌سایه‌تیه‌ی ئایینه‌ی وه‌رگرتیه‌ن، به‌لکو خوریه‌ی وێ وه‌لێ کره‌بوو کۆ ل دوو ف گه‌هه‌ندنا ناما مرۆفایه‌تیه‌ی بجه‌ت، كه‌سایه‌تیه‌ی ئایینه‌ی، یا ن هه‌فرکته‌ی وێ کۆ هه‌رده‌م چینه‌ ده‌ره‌به‌گا هیه‌رش دکره‌ سه‌ر و بیه‌ به‌هرکر ژ لایه‌ی ئایینه‌ی ئه‌وه‌ی کۆ بیه‌شه‌ هاتینه‌ گرتیان، به‌لێ فێ چه‌ندی کارتیکن ل سه‌ر نه‌کر، به‌لکو ناه و ده‌نگایه‌ی وێ زیده‌تر لێ کر، د ناه هه‌موو چیه‌یه‌ن کوردی دا هاته‌ خواندن کۆ کیه‌مک ژ به‌ره‌مه‌یه‌ی وێ ب سه‌ر زاری ده‌هاته‌ به‌لافکر، چ د ناه کوردیه‌ی عیراقی، یا ن ئیرانی، یا ن تورکی، یا ن سووری و لوبانه‌ی دا و هۆزانه‌ن وێ نه‌ته‌وه‌یه‌یه‌، ل سه‌ر بیه‌دیه‌یه‌ قوربانیه‌ی بده‌ن سه‌خمه‌راتی وێ، ئه‌وه‌ ژێ نه‌خوه‌شی بیه‌ ل سه‌ر فاه‌ سه‌رکردیه‌ن ئایینه‌ی و مه‌ده‌نی، ئه‌وه‌یه‌ن کۆ به‌رزه‌وه‌ندیا خوه‌ یا تابه‌ت ده‌دانه‌ سه‌ر یا گه‌شتی، و پتر لایه‌نێ روویه‌ی دلته‌نگیه‌ی لێ دیار ده‌که‌ت، سه‌خمه‌راتی به‌خته‌کێ باش د ناه شعرا خوه‌ دا ژ لایه‌ی خه‌لکی قه‌ دیتیه‌.

چ بیه‌ نه‌قیته‌ (جگهرخوین) بیه‌ ژ دایکه‌بووی وه‌ک شاعیر، له‌ورا هه‌له‌به‌سته‌یه‌ی وێ وه‌ک رومی هاتینه‌ کۆ جه‌یه‌ خوه‌ د ناه کورراتیا گه‌لێ کورد دا کره‌یه‌، ب تابه‌ت ل ده‌مه‌ی ده‌گه‌ل وان دناخفیه‌ت به‌روفاژی شاعیریه‌ی کورد بیه‌ن کلاسیکی ب دیالیکته‌ی و زمانیه‌ی وه‌سا دارتیته‌ی کۆ هه‌موو خه‌لک تیه‌گه‌هیه‌ت بیه‌ی زه‌حمه‌ت و د سه‌ر فێ چه‌ندی را جه‌یه‌ خوه‌ د ناه چینه‌ ره‌وشه‌نیه‌یه‌ن ژێ دا گرت، ژ به‌ر فێ چه‌ندی کورد ئه‌فرۆژی فێ نقیسه‌ی کوردی د ناه هه‌تا روژنامه‌یه‌یه‌ن خوه‌ دا ژێ بکارده‌یه‌ن.

تشته‌کێ سادیه‌یه‌ کۆ زمانیه‌ی کوردی بیه‌ خه‌لکی د ناه شعری دا به‌یه‌ته‌ بکارئیه‌ن کۆ یا پر بیه‌ت ژ هه‌سته‌ و سوژ و ئاشۆپ و په‌یه‌یه‌ن ئه‌ده‌یه‌ی و ده‌گه‌ل کارکن تیه‌دا.

کوردی زمانه‌کێ که‌قنه‌، قه‌ده‌گه‌ریته‌ قه‌ بو‌سه‌دیه‌ ده‌یه‌ی زایینه‌ی و هه‌تا نوکه‌ گه‌هه‌سته‌یه‌ ئاستیه‌ن بلند کۆ ب ده‌هان زانا و پرتووک و نقیسه‌ر و هۆزانه‌ن ژ وێ مێژوویه‌ی و هه‌تا نوکه‌ په‌یدا بوونه‌ ژ وان کلاسیکیا وه‌کی (مه‌لا جزیره‌ی و ئه‌حمه‌دیه‌ی خانی و ته‌رموکی و پاشی سیاپوشی).

هه‌موو سه‌رکردا و خه‌لکی دیتره‌ هۆسا دیار دیه‌ت کۆ (مه‌وه‌ز) ئه‌ف گۆتاره‌ ل شواتا سالا (١٩٤٥) ئی نقیسه‌یه‌، ئانکو پشته‌ی دیوانا (جگهرخوین) ی یا ئیكه‌ی ده‌ره‌جه‌ت، ب چه‌ند روژه‌کا، یا ن چه‌ند هه‌فته‌یه‌ن ژ ده‌ره‌که‌فتنا دیوانا وێ یا ئیكه‌ی ئه‌وه‌ا ب ناهێ (بریسک بیه‌تی) (دیوانا من

دهردی مللت).

* د. ئەدیپ معەوێز ل سالا (١٨٩٨) ل غوستا / کسروان ل لوینای ژ دایکبوویه، بابیی وی (ناصیف معەوێز) کۆ سەرۆکی باژێرفانیا غوستایوو بۆ ماوی (٣٠) سالان، خواندنا خوه یا دەستپێکی ل قوتابخانەیی لوینانی تامکریه، باوەرناما دکتورایی د (فەلسەفە و لاهۆت و زانستی کۆمەلایهتی) دا ل سالا (١٩٢٧) ئ ل رۆما ب دەست خوه ژێنا، وەک مامۆستا د زمان و ئەدەبی عەرەبی و ئیتالی دا ل کۆلیژین لوینانی ل سالی (١٩٣١-١٩٣٣)، کارکریه و مامۆستایی میژوو یا ئەورۆپی یا نوو و میژوو یا عەرەبی و ئیسلامی ل کۆلیژین عیراقی ل سالی (١٩٣٤-١٩٤١) و (١٩٥٦-١٩٥٨) بوویه، هاته گرتن ژ ئەگەرێ بزافا مایس ل (١٩٤١) ئ ئەوا کۆ (رهشید عالی گهیلانی) سەرکردایه تیا وی کری و ژ ئەگەرێ راوهستیانا وی دژی هزرتین نازیان د هوندر پرتووکا وی (سیسته مئ نوو د ناقبه را دیوکراسیه تی و دکتاتوریه تی دا) کۆل بهغدا هاتیوو دهرئینخستن و ناقه رۆکا وی د بنیات دا دژی پرتووکا (کفاحی) یا سەرکردی نازی هتله ری بوو.

* ئەدیپ معەوێز: دانەر و مامۆستایی زانکۆیی و وەرگێری یاسایی و هۆزانیان و گهلهک به رههم هه نه ژ پرتووک و وانه و هه له به ست د بیافین جۆره و جۆر دا، دگۆنتی شیخێ وەرگێرا و راگرهک بۆ وان، نیزیکی (١٢) پرتووکان چاپکریه، سی ژ وان ل سەر میژوو یا کوردان و خهباتا وانه.

* مهسهلا کوردی د ناقه را دوهی و ئەفرۆ دا (بهیروژت ١٩٤٥).

* کورد ل لوینان و سوریا (قه کۆلینه کا کۆمه لایه تی) (بهیروژت ١٩٤٥).

* نه ته وا کورد (بهیروژت ١٩٩١).

ئەدیپ معەوێز د ناف پرتووک و گۆتاریین خوه دا به حسی کورد و کوردستانی کریه کۆ داخواز ژ خه لکی کریه ریز ل خهباتا وان یا نه ته وه یی بهیته کرن و پالدهین بۆ دامه زاندا دهوله ته کا کوردی، چونکو دهفر سهر به خوه بوونا سیاسی ب دهستقه نائینیت، ئەگەر کوردان ئەو تشت ب دهستخوه قه نه ئینا، ئەوی وان دقیت و هه کهر دانپیدان ب وان نه هیته کرن.

ریبازا کۆ ئەدیپ معەوێز ل دوو قچۆی د ناف هه موو نقیسیین خوه دا کۆل سهر هه زۆیکرنا زانستی و داخواز کرن بۆ پیشکه فتننا نازادی و درووشمی وی هه تا رۆژا وه عه را دوماهی ل (١٥/٢/١٩٩٥) ئ کۆ نازادی بوو ئەف چه نه ژی د ناف شعرین وی دا دیار دبیت.

ل سالی دو ماهی ژ ژیا نا خوه بهر ب شعری و نقیسینا میژوو یا باژێرکی خوه (غوستا) قه چۆیه، و دهسته ته ک هیلایه ب ناخی (غوستا) باژێرکی من، رتیقینگه کا علمانی) کۆ خیزانا وی رابوونه ب چاپکرنا وی پرتووک ل سالا (٢٠٠٤).

ژێدهر:

کۆفارا (صوت الآخر) ژماره (١٨٢) ل ٢٠٠٨/٢/١٣